

УДК 37.018.54:78]:780.614.131

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЗМІСТ ПІДГОТОВКИ ГІТАРИСТІВ У ПОЧАТКОВИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ МИСТЕЦЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Коваленко А.С., викладач кафедри інструментального виконавства
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

У статті здійснено аналіз організації та змісту підготовки гітаристів у початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладах України. На основі «Положення про дитячі музичні школи-семирічки» розглянуто особливості функціонування системи музичної освіти України в складі СРСР. Доведено, що оптимальний вік для початку навчання гри на гітарі в умовах сучасності – 6–7 років. Проаналізовано «Типові навчальні плани початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів» і відзначено високий рівень музичної освіти в Україні, окреслено основні проблеми підготовки гітаристів-початківців.

Ключові слова: початкова музична освіта, музична педагогіка, вітчизняна інструментальна гітарна освіта, початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади.

В статті проведено аналіз організації та змісту підготовки гітаристів в початкових спеціалізованих художественних навчальних закладах України. На основі «Положення о детских музыкальных школах-семилетках» рассмотрены особенности функционирования системы музыкального образования Украины в составе СССР. Доказано, что оптимальный возраст для начала обучения игры на гитаре в современных условиях – 6–7 лет. Проанализированы «Типичные учебные планы начальных специализированных художественных учебных заведений», отмечен высокий уровень музыкального образования в Украине и обозначены основные проблемы подготовки гитаристов.

Ключевые слова: начальное образование, музыкальная педагогика, отечественное инструментальное гитарное образование, начальные специализированные художественные учебные заведения.

Kovalenko A.S. ORGANIZATION AND CONTENT OF PREPARATION OF HEATERS IN THE INITIAL SPECIALIZED ARTISTS EDUCATIONAL STAFF OF UKRAINE

The article analyzes the organization and content of the training of guitarists in the initial specialized art educational institutions of Ukraine. On the basis of the “Regulations on the Children’s Music Schools Seven-Year Plan”, the peculiarities of the functioning of the system of musical education of Ukraine within the USSR are considered. It is proved that the optimal age for starting learning to play the guitar in modern conditions is 6–7 years. Analyzed “Typical curricula of primary specialized art educational institutions” marked a high level of musical education in Ukraine and identified the main problems in the training of guitarists.

Key words: primary education, musical pedagogy, domestic instrumental guitar education, primary specialized art educational institutions.

Постановка проблеми. Вітчизняна інструментальна гітарна освіта в останні десятиліття набуває все більшої популярності. Рівень якості освітнього процесу гітаристів-початківців дещо нижчий від рівня якості освітнього процесу початківців із більшості інших музичних інструментів. Це викликає занепокоєння, адже музичні виконавські навички формуються в ранньому шкільному віці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням організації та змісту гітарної освіти займалися науковці – фахівці з музичної педагогіки та мистецтвознавства (Т. Іванніков, В. Козлін, М. Михайленко, Фан Динь Тан та ін.). Однак аналізу організації та змісту початкової вітчизняної інструментальної гітарної освіти, причин її відставання від системи музичної освіти здійснено не було.

Постановка завдання. Метою пропонованої статті є аналіз організації та змісту підготовки гітаристів у початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладах України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Початкову музичну освіту в Україні як початкову ланку спеціалізованої мистецької освіти майбутні гітаристи здобувають у позашкільних навчальних закладах (школах естетичного виховання: дитячих музичних школах, дитячих школах мистецтв), дитячих музичних школах-студіях (що діють при середніх загальноосвітніх школах, ліцеях, гімназіях, музичних училищах) і в середніх спеціальних музичних школах-інтернатах. В історичному розрізі складно відстежити появу гітарного класу в цих навчальних закладах, проте аналіз архівних документів про відкриття перших

приватних музичних шкіл на території України в кінці XIX – на початку XX ст. дозволяє стверджувати, що гра на гітарі там не викладалася [3; 4; 6]. Припускаємо, що освітній процес майбутніх гітаристів у початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладах розпочався в 30-х рр. XX ст. спочатку у великих містах України (Одеса, Харків, Київ та ін.), а згодом охопив усю Україну.

Ураховуючи той факт, що система музичної освіти в Радянському Союзі була єдина для всіх республік, для аналізу організації та змісту підготовки майбутніх вітчизняних гітаристів у позашкільних навчальних закладах радянського періоду скористаємося «Положенням про дитячі музичні школи-семирічки» (Москва, 1955 р.). У цьому документі містяться положення, що встановлюють правила для учнів і викладачів, які регулюють навчальний процес. Для аналізу організації та змісту підготовки гітаристів початкової освітньої ланки розглянемо такі розділи цього документа: «Загальні положення», «Організація навчального процесу», «Учні», «Правила внутрішнього розпорядку для працівників школи».

Розділ «Загальні положення» містить інформацію про мету навчання, організацію вступу та тривалість навчання в дитячій музичній школі (далі – ДМШ). Зупинимося на таких пунктах цього розділу:

- дитяча музична школа-семирічка ставить за мету дати дітям загальну музичну освіту, а також підготувати найбільш здібних із них до вступу в музичні училища;

- термін навчання за спеціальністю «народні інструменти» (куди включено гітару – А. К.) становить 5 років;

- до першого класу приймаються діти із 7-річного віку (майбутні гітаристи – у 9–12 років – А. К.);

- для дітей 6–7-річного віку можуть бути організовані (на розсуд директора) підготовчі групи, завдання яких – початковий музичний розвиток дітей. Закінчивши підготовчі групи, діти вступають до першого класу на загальних умовах;

- у дитячу музичну школу можуть бути прийняті діти, які мають хороші музичні дані та не мають фізичних вад, які б завадили грі на вибраному музичному інструменті. Незрячі діти в музичну школу не приймаються;

- діти, що вступають до першого класу, а також у підготовчу групу дитячої музичної школи, складають вступні іспити, які визначають їхні музичні здібності: наявність музичного слуху, пам'яті та ритму; музична підготовка зі спеціальності не обов'язкова;

- вступні іспити проводяться комісією під керівництвом директора або завідувача навчальної частини в складі керівників відділень і викладачів усіх відділень;

- повторне складання вступних іспитів не дозволяється [7, с. 5].

На основі аналізу розділу «Загальні положення» доходимо висновку, що всі претенденти на навчання в ДМШ проходили ретельний конкурсний відбір і мали продемонструвати фізичні та професійні здібності до заняття музикою. Спостерігаємо суворі правила вступу та неможливість перегляду рішення вступної комісії. Водночас такий підхід вважаємо зразковим для виховання висококваліфікованих фахівців у галузі. Проте в пункті Положення, що визначає тривалість навчання (5 років і 7 років), спостерігаємо різницю в тривалості навчання у 2 роки для двох різних груп інструментів. Гітара потрапила до групи інструментів, що вивчаються 5 років, тому що для повноцінного навчання гри на інструменті дитині потрібно бути фізіологічно сформованою на достатньому рівні.

Розділ «Організація навчального процесу» розкриває особливості організації навчального процесу учнів ДМШ і необхідні умови для продовження навчання в наступних класах цього закладу. Зокрема, у цьому розділі зазначається, що:

- навчально-виховну та методичну роботу дитяча музична школа здійснює на основі навчальних планів і програм, затверджених Управлінням навчальних закладів Міністерства культури СРСР;

- забезпечують навчальний процес і повноцінне засвоєння учнями навчальних програм такі форми роботи: індивідуальні заняття викладачів з учнями зі спеціальності; групові заняття з теоретичних дисциплін в оркестровому, ансамблевому класах; самостійна домашня робота учнів; виступи на закритих академічних вечорах не менше одного разу за півріччя для кожного учня школи; виступи на відкритих концертах (концерти класу, змішані, звітні) із залученням максимальної кількості учнів;

- виступи учнів на закритих академічних вечорах обговорюються викладачами відповідного відділу. Характеристика виступу й оцінка заносяться в спеціальний журнал;

- переведення учнів до наступних класів відбувається за наказом директора після обговорення на педагогічній раді;

- учні, які не виконали навчальний план більше ніж на 50% через хворобу чи іншу поважну причину, наказом директора школи на основі рішення педагогічної ради можуть бути залишені на повторний рік;

– учнів, які були залишені на повторний рік, але не витримали весняних або осінніх екзаменів, відраховують зі школи [7, с. 7].

Виходячи з викладеного, констатуємо, що навчальний процес відбувався на основі навчальних планів і програм, затверджених Міністерством культури СРСР. Однією з основних форм роботи в ДМШ були індивідуальні заняття викладачів з учнями, тому в контексті державного замовлення розуміємо, що навчання музикантів становило для держави чималі витрати. Установлено, що з боку держави мав місце прискіпливий підхід до оцінки навчальної роботи кожного учня та його можливостей продовжувати навчання в наступних класах.

У розділі «Учні» цінним є підхід до вітчизняного виховання порядності та дисципліни в учнів ДМШ радянського періоду. Окрім звичних правил для учнів, які стосувалися повного виконання навчального плану, наполегливості в оволодінні знаннями та необхідними навиками, від учнів вимагалося бути дисциплінованими, культурними в спілкуванні та беззаперечно підкорятися розпорядженням директора, завідувача навчальної частини та викладачів. У разі порушення цих вимог до учня ДМШ могли бути застосовані певні стягнення (зауваження, догана, зниження оцінки з поведінки, суворого догана з попередженням, виключення зі школи) [7, с. 8].

Розділ «Правила внутрішнього розпорядку для працівників шкіл» указує на шляхи досягнення успіху радянського музичного виконавства та педагогіки. Вони полягали в тому, що «заняття в дитячих музичних школах-семирічках повинні починатися не раніше 8 годин ранку та закінчуватися не пізніше 22 години» [7, с. 21]. Напружений графік роботи учнів і викладацького складу ДМШ у дві зміни та зміст підготовки забезпечували високі результати на міжнародній арені, а також створювали позитивний імідж СРСР та України зокрема.

У «Методичних рекомендаціях з організації навчання дітей 6–7-річного віку гри на гітарі в підготовчих класах дитячих музичних шкіл» (Київ, 1985 р.) указано на гостру необхідність початкового музичного виховання гітаристів. Укладач І. Степанов, викладач Київського державного училища ім. М.Р. Глієра, відзначає, що у сфері методики та практики музичного виховання більшості музичних інструментів накопичено багатий досвід. Винятком є викладання гри на гітарі. Кожен викладач провадить педагогічну діяльність на власний розсуд. Одні викладачі користуються методами, узятими з чужої школи гри на гітарі, інші спираються на власний виконавський досвід. Немає

єдиної науково обґрунтованої методики навчання гри на гітарі, не вивчені вікові можливості дітей 6–7-річного віку стосовно цього інструмента. І. Степанов спростовує помилкову думку, що гітара – інструмент для дорослих. Він зазначає, що професійна виконавська майстерність гітаристів (як і скрипалів, піаністів тощо) потребує багаторічної підготовки, а на прикладі біографій провідних гітаристів зі світовими іменами (М. Анідо, Д. Вільямс, Д. Регонді, А. Сеговія, Ф. Сор, Ц. Ферранті та ін.) доводить, що навчання має починатися з 5–7-річного віку. Експериментальним шляхом І. Степанов визначає найбільш сприятливий вік для початку навчання гри на гітарі – 6 років. У процесі роботи, на думку автора, викладач із класу гітари знайде багато підказок, які допоможуть йому в педагогічній справі та ляжуть в основу будь-яких видів практичної навчально-виховної роботи з майбутніми гітаристами 6–7-річного віку [1, с. 3].

І. Степанов розділяє навчальний процес на три етапи та пропонує власну модель підготовки майбутнього гітариста на основі чинної системи музичної освіти. Перший етап – підготовчий клас, до якого дитина вступає у віці 6 років. Другий етап – класи загальної музичної освіти (навчання з 1 по 5 клас ДМШ). Третій етап – класи професійної освіти (навчання з 6 по 8 клас ДМШ, рекомендовані для учнів з особливими здібностями для підготовки їх до майбутньої професійної діяльності). Автор приділяє велику увагу першому етапу в підготовці гітариста, оскільки вважає його найбільш складним і відповідальним. На думку І. Степанова, у цей час формуються базові прості навички гри на інструменті, якими музикант користується в подальшому житті. Водночас викладач брав на себе велику відповідальність у процесі навчання гри на гітарі дітей 6–7-річного віку, адже єдиної та перевіреної часом методики викладання гри на гітарі на той час не було [1, с. 29].

Типові навчальні плани початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів, які сприяли організації викладання після 1991 р., мало чим відрізнялися (основні відмінності – у назві міністерства) від планів, які використовувалися в Україні у складі Радянського Союзу. Проаналізувавши зміни в навчальних планах початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів, які відбулися з 1991 р., відзначаємо перехід у 2006 р. на восьмирічну систему навчання гри на музичних інструментах (на відміну від семирічної в СРСР). Пов'язуємо таку зміну з розвитком методики викладання гри на музичному інструменті та бажанням позашкільної освіти розвиватися

разом з освітньою системою загальноосвітньої школи. Подальша редакція планів у 2015 р. внесла корективи в назву міністерства. Для аналізу сучасного стану організації підготовки гітаристів у початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладах скористаємося «Типовими навчальними планами початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (шкіл естетичного виховання)», затвердженими наказом Міністерства культури України № 588 від 11 серпня 2015 р.

Початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади (школи естетичного виховання) навчають гри на гітарі в інструментальних класах на відділі народних інструментів. Окрім музичного інструмента, у «Типових навчальних планах» передбачено вивчення таких предметів: сольфеджіо, української та зарубіжної музичної літератури, предмета за вибором, а також колективне музикування (хор, оркестр, ансамбль). На розсуд учня та дирекції школи естетичного виховання предмет за вибором може бути індивідуальним або груповим. Варіативна частина передбачає вибір учнем предмета, який може викладатися як індивідуальний урок, із такого переліку: додатковий музичний інструмент, читання нот із аркуша, постановка голосу, імпровізація, композиторська творчість, елементарна теорія музики, сольфеджіо, основи диригування, акомпанемент, ансамбль тощо. Крім того, варіативна частина також передбачає вибір учнем предмета, який може викладатися як груповий урок, із такого переліку: музичний фольклор, ритміка, постановка музичних спектаклів, початковий курс історії мистецтв, інші види мистецтв тощо [5, с. 1]. На нашу думку, такий підбір предметів для вивчення учнем відкриває широкий простір для творчості й експериментів, позитивно виділяє вітчизняну систему музичної освіти з-поміж освітніх систем інших країн.

Для аналізу сучасного стану змісту підготовки гітаристів у початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладах скористаємося «Програмою для музичної школи (музичного відділення початкового спеціалізованого мистецького навчального закладу)». У вступі укладачі Програми К. Чеченя, А. Бойко й О. Черепович окреслюють коло сучасних проблем (станом на 2006 р. – А. К.), які виникають у процесі навчання гри на гітарі. Виділяється помилковий стереотип про легкість гри на гітарі та відносно пізній вік, у якому учні починають своє знайомство з інструментом. Указується, що викладач класу гітари зобов'язаний продемонструвати широкі виразні можливості гітари та довести необхідність

старанності на заняттях і багатогодинних занять удома для досягнення успішного результату. Укладачі Програми підкреслюють негативний стереотип у сприйнятті та використанні гітари – недостатність національного репертуару. Автори пропонують на основі власного композиторського доробку та з використанням обробок українських народних пісень розширити дитячий гітарний репертуар і поповнити його кращими зразками української народної музики [2, с. 1]. Таке бачення авторів, на нашу думку, має й виховний характер, адже що може краще підсилити патріотичний дух молоді, як не захоплення культурою рідного народу.

У «Пояснювальній записці до Програми для музичної школи (музичного відділення початкового спеціалізованого мистецького навчального закладу)» автори вказують на важливість для держави такого творчого осередку, як школи естетичного виховання. Хоча ці школи й належать до позашкільної освіти та не є обов'язковими для навчання дітей, без них важко уявити такі риси українців, як музичність і співучість. За словами укладачів Програми, музичну школу слід розглядати як початкову музичну освітню ланку в навчанні та вихованні дітей, яка може водночас підготувати своїх випускників до подальшого навчання.

Необхідною умовою для досягнення успіху в період навчання, на думку укладачів Програми, є тісна співпраця з батьками, адже дитячий настрій і вподобання мінливі, а успіх у музичному мистецтві досягається наполегливою щоденною працею. К. Чеченя, А. Бойко й О. Черепович стверджують, що викладачам і батькам слід навчитися утримувати високий рівень мотивації для розвитку терпіння дитини та досягнення значних результатів під час занять музикою; індивідуальні здібності учня є основним критерієм для викладача у виборі репертуару (від простого до складного) і методики навчання (повільна чи прогресивна) [2, с. 2]. Основним мотивом для дитини, яка вирішила навчитися грати на гітарі, на думку укладачів Програми, є бажання виконувати мелодії, які отримали світову популярність. Завдання викладача класу гітари – використати цю мотивацію учня для швидшого оволодіння базовими навиками гри на інструменті.

Для збереження здоров'я учня, на думку К. Чечені, А. Бойко й О. Черепович, викладачеві варто пильно слідкувати за правильною поставою та постановкою рук за інструментом гітариста-початківця, адже захоплення грою на гітарі може призвести до швидкої втоми та безконтрольності процесу гри на гітарі. Також на сучасному етапі

важко уявити початковий період навчання гітаристів-початківців без використання зменшеної гітари (3/4 або 1/2). Укладачі стверджують, що такі форми роботи, як гра в ансамблі, читання нот із аркуша, підбір на слух відомих мелодій, здобуття музично-теоретичних знань, розширяють світогляд юних гітаристів та урізноманітнюють навчальний процес [2, с. 2].

У «Методичних рекомендаціях до Програми для музичної школи (музичного відділення початкового спеціалізованого мистецького навчального закладу)» К. Чеченя, А. Бойко й О. Черепович указують на неприпустимість використання неактуальних музичних творів, ігнорування національної музичної спадщини та сучасних прогресивних освітніх напрямків; важливо слідкувати за оновленням музичної мови, використовувати сучасні прийоми гри на інструменті. Успішній організації навчального процесу, на думку укладачів Програми, сприяють такі контрольні заходи, як заліки, академічні концерти, зокрема відкриті, іспити, прослуховування, технічні заліки [2, с. 3].

Проаналізувавши «Програму для музичної школи (музичного відділення початкового спеціалізованого мистецького навчального закладу)», ми дійшли висновку, що укладачі К. Чеченя, А. Бойко й О. Черепович піднімають актуальні проблеми сучасного початкового музичного навчання та виховання гітаристів. Запропоновані ними рекомендації сприяють розвитку вітчизняної інструментальної гітарної освіти. Але, незважаючи на позитивні зрушення в системі початкової музичної освіти гітаристів, залишається низка невирішених питань, які гальмують її подальший розвиток. Це відсутність високопрофесійних музичних інструментів вітчизняного виробництва, публікацій хрестоматійних нотних збірок національної та сучасної музики для гітари в потрібному обсязі тощо.

Висновки з проведеного дослідження. На сучасному етапі розвитку мистецької

освіти гітаристи-початківці мають широкий вибір навчальних закладів для отримання початкової музичної освіти. Нормативні документи з організації навчання позашкільної освіти не обмежують викладачів початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів України у виборі методики викладання та підходів до освітнього процесу майбутніх гітаристів. Прогресивним явищем початкового періоду навчання гітаристів вважаємо використання викладачем зменшеної гітари (3/4 або 1/2), включення до репертуару обробок української народної музики, тісну співпрацю з батьками для досягнення учнями високих результатів. Перспективу подальших наукових розвідок убачаємо в аналізі організації та змісту підготовки гітаристів у вітчизняних закладах вищої освіти I – II рівня акредитації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Методичні рекомендації по організації навчання дітей 6–7-річного віку гри на гітарі в підготовчих класах дитячих музичних шкіл / Укл. І. Степанов. – К. : Навчально-методичний кабінет навчальних закладів мистецтва та культури УРСР., 1985. – 36 с.
2. Музичний інструмент – шестиструнна гітара: Програма для музичної школи / Укл. К. Чеченя, А. Бойко, О. Черепович. – К. : Державний методичний центр навчальних закладів культури і мистецтв України. – Вид. 2, 2006. – 20 с.
3. Музична школа С. Ружицького (Житомир) // ЦДІАК України. – Ф. 442. – Оп. 50. – Спр. 202. – Арк. 1–3.
4. Музична школа Ю. Сендзівського (Умань) // ЦДІАК України. – Ф. 442. – Оп. 622. – Спр. 180. – Арк. 1–4.
5. Про затвердження типових навчальних планів початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (шкіл естетичного виховання) : наказ № 588 від 11 серпня 2015 р. / Міністерство культури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mincult.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=244941173.
6. Перша приватна музична школа (Київ) // ЦДІАК України. – Ф. 442. – Оп. 46. – Спр. 471. – Арк. 1–17.
7. Положення про ДМШ семирічки / ред.: О. Лапчинський, О. Туманян. – М. : Управління навчальних закладів Міністерства культури СРСР, 1955. – 28 с.